PRACE NAUKOWE
Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
RESEARCH PAPERS
of Wrocław University of Economics

231

Kryzys a rozwój zrównoważony rolnictwa i energetyki

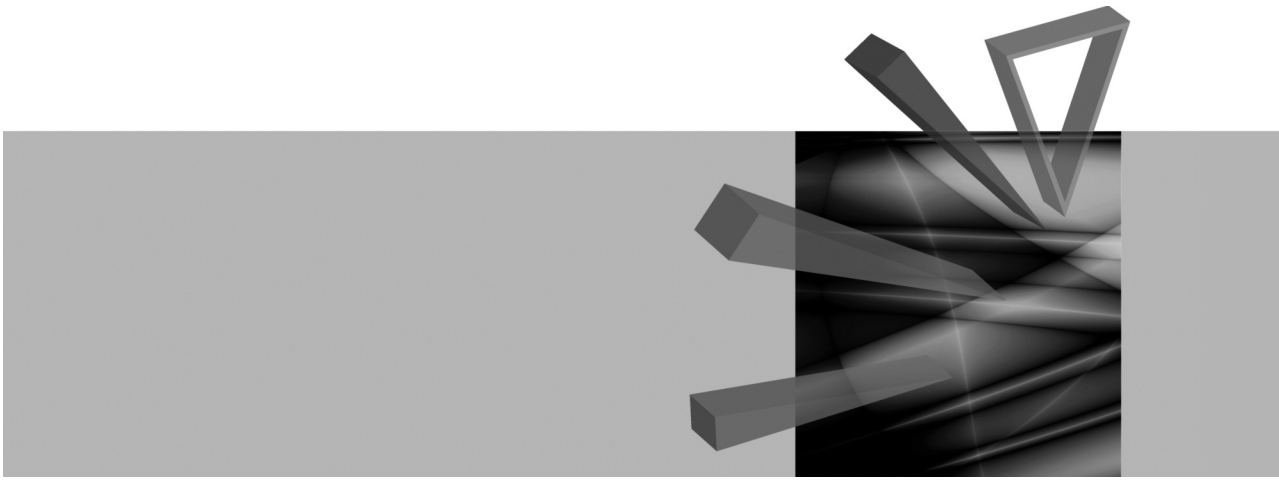

pod redakcją
Andrzeja Graczyka

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2011

Recenzenci: Ryszard Janikowski, Stanisława Sokołowska

Redaktor Wydawnictwa: Jadwiga Marcinek

Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz

Korektor: Justyna Mroczkowska

Łamanie: Adam Dębski

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna na stronie www.ibuk.pl

Streszczenia publikowanych artykułów są dostępne w międzynarodowej bazie danych
The Central European Journal of Social Sciences and Humanities http://cejsh.icm.edu.pl
oraz w The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,
a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon
http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiejkolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawnictwa

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2011

ISSN 1899-3192
ISBN 978-83-7695-143-0

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM
.

Spis treści

Wstęp 9

Część 1. Równoważenie rozwoju rolnictwa w warunkach kryzysu

Barbara Kryk: Wpływ kryzysu ekonomicznego na koniunkturę w rolnictwie polskim 13
Agnieszka Becla: Genetycznie modyfikowane organizmy szansą i zagrożeniem dla środowiska przyrodniczego i gospodarki w skali globalnej 22
Agnieszka Lorek: Światowy kryzys żywnościowy, przyczyny i wpływ na kraje rozwijające się 38
Karol Kociszewski: Rozwój rynków żywności ekologicznej w skali globalnej, regionalnej i makroekonomicznej 51
Wiktor Szydło: Globalny kryzys finansowy – wyzwania dla polityki gospodarczej i społecznej (w kierunku rozwoju zrównoważonego) 66
Katarzyna Brodzińska: Problemy środowiskowej oceny zrównoważonego rozwoju rolnictwa ze szczególnym uwzględnieniem instrumentów WPR 84
Wawrzyniec Czubak, Karolina Pawlak: Efekty WPR w realizacji założeń rolnictwa zrównoważonego w Polsce 99
Adam Pawlewicz, Katarzyna Pawlewicz, Joanna Kościńska: Funkcjonowanie gospodarstw rolnych na obszarach „Natura 2000" z terenu powiatu olsztyńskiego 113
Anna Bisaga: Endogenizacja rozwoju warunkiem przeciwdziałania sytuacjom kryzysowym na przykładzie badań w rolnictwie regionu opolskiego 125
Piotr Bórawski: Ekonomiczne uwarunkowania rozwoju gospodarstw agroturystycznych na przykładzie badań własnych 140

Część 2. Produkcja i wykorzystanie energii w kontekście zrównoważonego rozwoju

Andrzej Graczyk: Makroekonomiczne aspekty rozwoju energetyki odnawialnej w Polsce 153
Alicja Graczyk: Wybór technologii odnawialnych źródeł energii dostosowanych do warunków rozwoju Dolnego Śląska 168
Tadeusz Pindór, Leszek Preisner: Wykorzystanie wybranych odnawialnych źródeł energii w kontekście kryteriów rozwoju zrównoważonego 186

Urszula E. Gołębiowska: Produkcja rzepaku na cele energetyczne sposobem na dywersyfikację oferty rynkowej gospodarstw rolnych 197
Zdzisław Szalbierz, Edyta Ropuszańska-Surma: Bezpieczeństwo energetyczne Dolnego Śląska a procesy regulacji 214
Bazyli Poskrobko: System zarządzania energią w gminie jako narzędzie łagodzenia kryzysu ekologicznego..... 234
Edyta Sidorczuk-Pietraszko, Magdalena Ligus, Tomasz Poskrobko: Korzyści i koszty społeczne modernizacji systemów energetycznych na poziomie lokalnym 255
Bożydar Ziółkowski: Energetyka odnawialna w rozwiązywaniu kryzysu rozwojowego – założenia modelu ekoinnowacyjnej gospodarki..... 271
Magdalena Protas: Inwestycje w zrównoważoną energetykę jako stymulator rozwoju lokalnego..... 287
Tomasz Żołyniak: Proces przemian w gminach inwestujących w energię odnawialną i poprawę efektywności energetycznej (na przykładzie gmin Dzierżoniów i Prusice)..... 300
Olga Anna Orynycz: Produkcja biodiesla na własny użytek w gospodarstwie rolnym szansą na przetrwanie w kryzysie..... 308

Summaries

Barbara Kryk: Impact of economic crisis on the economic situation in polish agriculture..... 21
Agnieszka Becla: Genetically modified organisms as chance and threat for natural environment and economy on the global scale 37
Agnieszka Lorek: Global food crisis, the causes and impact on developing countries 50
Karol Kociszewski: Development of organic food markets on global, regional and macroeconomic scale..... 65
Wiktor Szydło: Global financial crisis – challenges for economic and social policy (towards sustainable development) 83
Katarzyna Brodzińska: Problems of environmental evaluation of agriculture sustainable development..... 98
Wawrzyniec Czubak, Karolina Pawlak: Effects of the common agricultural policy in achieving the objectives of sustainable agriculture in Poland 112
Adam Pawlewicz, Katarzyna Pawlewicz, Joanna Kościńska: Functioning of the farms in Natura 2000 areas of Olsztyn district in the opinion of farmers..... 124
Anna Bisaga: Endogenisation of the development as a countermeasure of preventing critical situations on the basis of agricultural research in Opole region 139

Piotr Bórawski: Economic conditions of agrotourism farm development based on own research 149
Andrzej Graczyk: Macroeconomic aspects of renewable energy development in Poland 167
Alicja Małgorzata Graczyk: Choice of renewable energy technology adapted to development conditions of Lower Silesia 185
Tadeusz Pindór, Leszek Preisner: The use of selected renewable energy sources in the context of sustainable development criteria 196
Urszula E. Gołębiowska: The production of oilseed rape for energy purposes as a way to diversify the farm market offer..... 213
Zdzisław Szalbierz, Edyta Ropuszyńska-Surma: Security of energy supply in Lower Silesia and regulatory procedures 233
Bazyli Poskrobko: Energy management system in a municipality as an instrument of mitigating ecological crisis 253
Edyta Sidorczuk-Pietraszko, Magdalena Ligus Tomasz Poskrobko: Social benefits and costs of modernization of energy systems at the local level.. 270
Bożydar Ziółkowski: Renewable energy industry in diminishing development crisis – assumptions for the model of ecoinnovative economy 286
Magdalena Protas: Sustainable energy investments as support for local development 299
Tomasz Żołyniak: The process of transformation made by communities' councils in a field of renewable energy and improving energy efficiency (in example of communities: Prusice and Dzierżoniów)..... 307
Olga Anna Orynycz: Production of biodiesel fuel for internal use in agricultural farm as a chance for survival during economic crisis..... 325

PRACE NAUKOWE UNIWERSYTETU EKONOMICZNEGO WE WROCŁAWIU nr 231
RESEARCH PAPERS OF WROCŁAW UNIVERSITY OF ECONOMICS

Kryzys a rozwój zrównoważony rolnictwa i energetyki ISSN 1899-3192

Piotr Bórawski
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

EKONOMICZNE UWARUNKOWANIA ROZWOJU GOSPODARSTW AGROTURYSTYCZNYCH NA PRZYKŁADZIE BADAŃ WŁASNYCH

Streszczenie: Badania własne przeprowadzono w 2008 r. w województwie warmińsko-mazurskim w 32 gospodarstwach. Szczególna uwaga została zwrócona na gospodarstwa zajmujące się agroturystyką. Rolnicy wskazali bariery oraz czynniki decydujące o opłacalności alternatywnych źródeł dochodów. Dokonano analizy sytuacji ekonomicznej badanych gospodarstw. Badania dowiodły, że największym problemem rozwoju gospodarstw jest krótki sezon turystyczny, a najważniejszym czynnikiem decydującym o rozwoju specjalizacja działalności. Badane gospodarstwa są dużo większe niż średnie gospodarstwa w kraju, a ich sytuacja ekonomiczna jest dosyć korzystna. Agroturystyka może stanowić alternatywne źródło dochodów w gospodarstwie.

Słowa kluczowe: agroturystyka, czynniki ekonomiczne, bariery, szanse.

1. Wstęp

Procesy integracyjne i globalizacyjne wymuszają ciągłe dostosowywanie gospodarstw do standardów Unii Europejskiej. Jedną z możliwości rozwoju gospodarstw rolnych są alternatywne źródła dochodów. Pojęcie alternatywnych źródeł dochodów nie zostało dotychczas dokładnie sprecyzowane w literaturze przedmiotu. W różnych publikacjach można znaleźć wyjaśnienie, że obejmują one chów gatunków zwierząt i uprawę roślin, gospodarstwa agroturystyczne oraz pozarolniczą działalność gospodarczą na obszarach wiejskich. W wyniku przemian ekonomicznych duża liczba gospodarstw nie jest w stanie konkurować na rynku mleka, wołowiny czy wieprzowiny ze względu na małą skalę produkcji czy niedostosowanie do standardów UE. Dlatego ważne jest, aby ludziom, dla których produkcja rolnicza stała się nieopłacalna, zapewnić możliwość pozyskiwania alternatywnych źródeł dochodów [Szabo 2005]. Jedną z takich możliwości jest agroturystyka, która obejmuje odpoczynek, zwiedzanie atrakcji turystycznych i udział w pracach w gospodarstwie. W rozwoju obszarów wiejskich ważna jest również turystyka wiejska, która nie jest związana z gospodarstwem, lecz z obszarami wiejskimi oraz troską o zasoby dziedzictwa kulturowego.

Do najważniejszych cech odróżniających agroturystykę od turystyki wiejskiej zaliczamy:
- praktyczne uczestnictwo turysty w produkcji żywności oraz w wydarzeniach w gospodarstwie,
- możliwość zaspokojenia potrzeby człowieka w zakresie produkcji rolniczej,
- zaspokojenie emocjonalnych potrzeb poprzez kontakt ze zwierzętami domowymi [Sznajder, Przezbórska 2006].

Wiek i wykształcenie to czynniki odróżniające właścicieli gospodarstw agroturystycznych od typowych rolników. Działalność agroturystyczną powinni prowadzić ludzie młodzi o wysokim poziomie wykształcenia. Właściciele kwater powinni oferować przyjezdnym szerokie usługi, wykraczające poza nocleg i wyżywienie. Do najważniejszych cech właścicieli gospodarstw agroturystycznych można zaliczyć umiejętność bycia przewodnikiem oraz znajomość lokalnej kultury [Gotkiewicz 1999].

W rozwoju agroturystyki ważna jest działalność samorządów lokalnych, szczególnie w regionach, gdzie agroturystyka może stanowić alternatywne źródło dochodów oraz przesądzać o możliwościach rozwoju tych obszarów [Krupińska 2003]. Działalność samorządu lokalnego może przyczynić się do rozwoju agroturystyki w gminach poprzez pomoc w zorganizowaniu wystaw, targów oraz promocję regionu [Sikora 1999]. Ponadto rozwój agroturystyki zależy od czynników pozaekonomicznych, takich jak: zainteresowanie ludową twórczością, zadowolenie klienta czy możliwość obcowania z ludźmi z miast. Ważne są inwestycje w agroturystykę i turystykę, które podnoszą poziom świadczonych usług oraz przyczyniają się do zaspokojenia potrzeb klientów [Gołembski 2002].

Na rozwój agroturystyki mają wpływ następujące czynniki:
- makroekonomiczne, w tym zwłaszcza ekonomiczna sytuacja gospodarcza kraju, możliwość kredytowania czy finansowania agroturystyki, dochody konsumentów;
- działania władz samorządowych, szczególnie organizowanie szkoleń oraz doradztwo w zakresie agroturystyki;
- środki trwałe w gospodarstwie, w tym stan techniczny domu, jego wyposażenie oraz zwierzęta gospodarskie (stado podstawowe);
- środki obrotowe w gospodarstwie, takie jak: wyposażenie mieszkań i kwater, sprzęt audiowizualny czy inne urządzenia;
- cechy społeczno-ekonomiczne właścicieli gospodarstw agroturystycznych, takie jak: wykształcenie, wiek, płeć, zawód czy znajomość języków obcych;
- atrakcyjne środowisko przyrodnicze, w tym obecność lasów, pomników przyrody, stawów, rzek i innych;
- rozwinięta infrastruktura techniczna i ekonomiczna, tzn. dobry stan dróg i kanalizacji oraz dostępność szpitali, banków czy innych ośrodków [Dębniewska, Tkaczuk 1997].

Ważnym zadaniem jest wyjaśnienie, dlaczego mieszkańcy obszarów wiejskich sięgają po alternatywne źródła dochodów. Na pewno do głównych przesłanek rozwoju alternatywnych dochodów gospodarstw rolnych można zaliczyć czynniki ekonomiczne, zarówno mikro-, jak i makroekonomiczne. Dochody uzyskiwane z agroturystyki przeznaczane są na poprawę standardu życia rolników, rozwój gospodarstw, inwestycje w gospodarstwach oraz poprawę bazy noclegowej [Kurtyka 2010]. Alternatywne dochody z agroturystyki przeznaczane są również na zaspokojenie potrzeb klientów, rozwój gospodarstw agroturystycznych i bazy agroturystycznej oraz wpływają na lepsze zagospodarowanie terenów wiejskich [Wiatrak 1996; Wiatrak 2003].

2. Cel i metoda badań

Celem badań było poznanie sytuacji ekonomicznej gospodarstw agroturystycznych. Ponadto zwrócono uwagę na opinie właścicieli gospodarstw rolnych dotyczące czynników ich rozwoju. Podmiotem badań była grupa 32 gospodarstw zajmujących się agroturystyką, dobranych w sposób celowy. Badana grupa współpracowała z **ośrodkami doradztwa rolniczego** (ODR) w województwie warmińsko-mazurskim. Podstawą zakwalifikowania gospodarstwa do badań były: wyrażenie przez rolnika chęci do współpracy, prowadzenie działalności agroturystycznej oraz współpraca z jednostkami ODR. Przedmiotem badań były czynniki decydujące o rozwoju agroturystyki, przychody gospodarstw, sytuacja ekonomiczna i środki trwałe.

Badania przeprowadzono w pierwszym kwartale 2009 r. w województwie warmińsko-mazurskim. Zebrane dane odnosiły się do całorocznej działalności za rok 2008. Wyniki dotyczące organizacji i sytuacji ekonomicznej gospodarstw przedstawiono, wykorzystując do tego celu metodykę opracowaną przez FADN[1]. W badaniach zastosowano metodę sondażu diagnostycznego i wykorzystano kwestionariusz ankiety.

Kwestionariusz ankiety składał się z dwóch części. Pierwsza zawierała informacje o sytuacji ekonomicznej gospodarstw, całorocznych przychodach i wydatkach oraz obszarze gospodarstw. Część druga obejmowała pytania zamknięte i półotwarte, w których poproszono respondentów o wybranie odpowiedzi lub przedstawienie własnych opinii.

3. Wyniki badań

Działalność agroturystyczna na obszarach wiejskich jest przejawem innowacyjności rolników. Osoby ją podejmujące, nierzadko legitymujące się wykształceniem wyż-

[1] FADN (Farm Accountancy Data Network) – europejski system zbierania danych rachunkowych gospodarstw. Powstał na podstawie rozporządzenia Rady EWG nr 79/65 z dnia 15 czerwca 1965 r. Każde państwo ma obowiązek utworzenia sieci danych rachunkowych.

szym, są często naśladowane przez innych mieszkańców wsi. Działalnością agroturystyczną zajmują się również migranci z miast. Agroturystyka to nowa, dynamicznie się rozwijająca działalność na obszarach wiejskich, a liczba gospodarstw agroturystycznych stale się zwiększa.

W pracy analizie poddano cechy opisujące właścicieli badanych gospodarstw. Wykształcenie rolników jest głównym czynnikiem wpływającym na tempo zmian na polskiej wsi. W badanej próbie największą grupę stanowili właściciele gospodarstw legitymujący się wykształceniem średnim (43,7%) oraz wyższym (37,5%), tylko 18,8% miało wykształcenie zawodowe, nie było natomiast osób o wykształceniu podstawowym. Wynik ten bardzo korzystnie przedstawia badaną populację na tle ogółu właścicieli gospodarstw rolnych w Polsce, wśród których w 2002 r. – według danych Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań – użytkowników indywidualnych gospodarstw posiadających wykształcenie wyższe było (6,1%), średnie (25,12%), zasadnicze zawodowe (33,8%), podstawowe (31,6), a niepełne podstawowe (3,38%). Większość badanych gospodarstw była prowadzona przez mężczyzn (68,8%), jednak udział kobiet w pracach związanych z obsługą turystów był znaczący. W skali kraju w 2002 r. użytkownikami gospodarstw indywidualnych byli w większości mężczyźni (66,5%). Pomimo że kobiety nie są głównymi właścicielami badanych gospodarstw, to jednak aktywnie uczestniczą w pracach gospodarskich, zajmują się prowadzeniem domu, obsługą turystów i wychowaniem dzieci. Średni wiek badanych respondentów wynosił 49 lat. Również w tej analizie grupa ta wypada korzystniej, ponieważ w 2002r. blisko 45% użytkowników gospodarstw indywidualnych w Polsce było w wieku powyżej 50 lat.

Przeprowadzone badania dowodzą, że rozwój alternatywnych źródeł dochodów znacznie przyczynił się do poprawy sytuacji ekonomicznej rolników. Wprowadzenie agroturystyki doprowadziło do wzrostu dochodów blisko o 21%.

Tabela 1. Problemy rozwoju gospodarstw agroturystycznych w opinii ich właścicieli

Problemy rozwoju	%
Droga reklama	13,6
Mała liczba klientów	13,6
Słaba promocja regionu	13,6
Mało funduszy na rozwój działalności	9,0
Słaba współpraca z gminą	13,6
Słaba infrastruktura	13,6
Krótki sezon turystyczny	27,3
Duże wymagania klientów	13,6
Drogie kredyty	9,0

(respondenci mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź)

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Pomimo odnotowania pozytywnych efektów wprowadzonych zmian badani rolnicy za główną barierę rozwoju gospodarstw uznali krótki sezon turystyczny. Na rozwój agroturystyki wpływ ma także sezonowość świadczenia usług oraz krótki sezon. Do głównych barier rozwoju agroturystyki rolnicy zaliczyli również: drogą reklamę, słabą promocję regionu, małą liczbę klientów, słabą współpracę z gminą, słabą infrastrukturę oraz duże wymagania klientów (tab. 1). Ponadto 9% badanych rolników wymieniło drogie kredyty oraz mało funduszy na rozwój agroturystyki. Wynik ten świadczy o tym, że bariery finansowe stanowią utrudnienie w rozwoju alternatywnych dochodów. Podobne wyniki badań uzyskał M. Roman, który wskazał brak środków finansowych oraz słabą promocję regionu jako główne bariery rozwoju agroturystyki [Roman 2010].

Podczas przeprowadzania badań poproszono respondentów o wskazanie czynników, które decydują o sukcesie w rozwoju alternatywnych źródeł dochodów. Właściciele gospodarstw agroturystycznych za najważniejsze uznali: poszerzenie asortymentu działalności oraz rozwój rynku (tab. 2). Szeroki asortyment w agroturystyce związany jest z oferowaniem dodatkowych usług, takich jak: posiłki, zwiedzanie lokalnych atrakcji, przejażdżki konne czy udział turystów w pracach w gospodarstwie. Natomiast rozwój rynku dotyczy poprawy sytuacji ekonomicznej ludności, wzrostu siły nabywczej konsumentów czy zainteresowania usługami agroturystycznymi.

Czynnikami decydującymi o rozwoju alternatywnych źródeł dochodów są również specjalizacja działalności oraz preferencyjne kredyty. Integracja Polski z Unią Europejską sprawiła, że powstały możliwości finansowania agroturystyki. Należy tu wymienić Program Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) i Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej (EFRWP) [Bórawski 2010]. W ramach EFRWP inwestycje mogą być przeznaczone na bazę noclegową, gastronomiczną oraz rekreacyjno-sportową i kulturową. O środki mogą ubiegać się następujące podmioty: rolnicy, inne osoby fizyczne wykonujące działalność gospodarczą, organizacje pozarządowe oraz gminy i związki międzygminne.

Tabela 2. Czynniki decydujące o sukcesie w działalności agroturystycznej w opinii właścicieli gospodarstw (w skali 1-5, gdzie 5 oznacza bardzo ważny)

Czynniki rozwoju	Punkty
Rozwój rynku	2,54
Poszerzenie asortymentu działalności	3,14
Specjalizacja działalności	2,32
Kredyty preferencyjne	2,05
Inne	2,01

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

W działalności agroturystycznej ważne jest zaspokajanie potrzeb turystów, ponieważ ich wymagania dotyczące sposobu zakwaterowania i rekreacji ciągle rosną. Coraz częściej oczekują oni od rolników posiadania bazy noclegowej na wysokim

poziomie. Ponadto nierzadko chcą korzystać z rekreacji ruchowej, sportów wodnych, jazdy na rowerze czy konno [Ciepiela et al. 2010]. Preferowane są pokoje gościnne w samodzielnych domkach zlokalizowanych w gospodarstwie [Młynarczyk 2002].

Badania własne dowodzą, że struktura użytków rolnych w analizowanych podmiotach była zróżnicowana. Średnia powierzchnia użytków rolnych badanych gospodarstw wynosiła 40,3 ha (tab. 3). Największy odsetek stanowiły grunty orne (88,4%) oraz trwałe użytki zielone (11,6%), w tym łąki (8,4%). Struktura taka dowodzi, że gospodarstwa agroturystyczne nastawione są na produkcję zbóż i wykorzystują w tym celu posiadane grunty orne. Produkcja roślinna nie wymaga tak dużych nakładów pracy żywej jak produkcja zwierzęca. Dominacja gruntów ornych będzie skutkowała określoną strukturą przychodów. Badane gospodarstwa agroturystyczne są dużo większe niż przeciętne gospodarstwo w Polsce. W 2009 r. średnia wielkość powierzchni gruntów rolnych w gospodarstwie w Polsce wynosiła 10,15 ha.

Tabela 3. Charakterystyka opisowa badanych gospodarstw w 2008 r. (w ha)

Wyszczególnienie	ha
Użytki rolne	40,3
Grunty orne	33,6
Łąki	3,4
Pastwiska	3,3

Źródło: obliczenia własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Tabela 4. Poziom i struktura przychodów badanych gospodarstw w 2008 r.

Wyszczególnienie	Wartość (w PLN)	Struktura (w %)
Sprzedaż produkcji roślinnej	42 665,8	25,1
Sprzedaż produkcji zwierzęcej	12 401,9	7,3
Sprzedaż innej produkcji	2250,0	1,3
Sprzedaż owoców	343,8	0,2
Sprzedaż maszyn i złomu	1 328,1	0,8
Zatrudnienie poza gospodarstwem	1834,8	1,0
Usługi mechanizacyjne kombajnem	3415,6	2,0
Usługi warsztatowe	1162,5	0,7
Kredyty krótkoterminowe	3750,0	2,2
Kredyty długoterminowe	43 075,0	25,4
Renty, odszkodowania, emerytury	3626,4	2,1
Dopłaty bezpośrednie	19 165,6	11,3
Agroturystyka	34 812,5	20,6
Razem	169 832,0	100,0

Źródło: obliczenia własne na podstawie przeprowadzonych badań.

W badaniach ważne było poznanie struktury przychodów. Po kredytach długoterminowych (25,4%) największy odsetek w przychodach stanowiła sprzedaż produk-

cji roślinnej (25,1%). Na trzeciej pozycji uplasowały się przychody z agroturystyki (20,6%). Badania własne dowodzą, że agroturystyka stanowi ważne źródło przychodów badanych gospodarstw (tab. 4). W przychodach znaczący odsetek stanowiły też dopłaty bezpośrednie (11,3%) oraz sprzedaż produkcji zwierzęcej (7,3%). Dopłaty bezpośrednie można zaliczyć do instrumentów wspierających dochody rolnicze. Dopłaty w Polsce składają się z trzech filarów: JPO (jednolita płatność obszarowa), UPO (uzupełniająca płatność obszarowa) oraz ONW (gospodarowanie na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania).

Wartość produkcji globalnej liczonej średnio na gospodarstwo w badanych podmiotach wynosiła 148 106,3 PLN. Inaczej wygląda sytuacja w przypadku produkcji globalnej liczonej na 1 ha UR, której wartość wynosiła 3675,1 PLN. Wartość dochodu liczonego średnio na gospodarstwo wynosiła 46 452,6 PLN, a na 1 ha UR 1152,7 PLN (tab. 5). W Polsce w 2008 r. przeciętny dochód z pracy w indywidualnych gospodarstwach rolnych z 1 ha przeliczeniowego wynosił 2056 PLN. Również w gospodarstwach prowadzących rachunkowość rolną FADN dochód liczony na gospodarstwo był wyższy i wynosił 59 569 PLN w 2008 r. w grupie gospodarstw dużych o powierzchni 30-50 ha UR. Pomimo mniejszych dochodów liczonych na 1 ha UR badanych gospodarstw w porównaniu ze średnimi krajowymi sytuacja ekonomiczna przedstawiała się korzystnie ze względu na agroturystykę. Warto zaznaczyć, że dochód bez działalności agroturystycznej byłby dużo niższy.

Tabela 5. Sytuacja ekonomiczna badanych gospodarstw w 2008 r.

Wyszczególnienie	Wartość (w PLN)
Produkcja globalna średnio na gospodarstwo	148 106,3
Produkcja globalna na 1 ha UR	3675,1
Wartość dodana brutto średnio na gospodarstwo	74 078
Wartość dodana brutto na 1 ha UR	1838,2
Wartość dodana netto średnio na gospodarstwo	53 302,1
Wartość dodana na 1 ha UR	1322,6
Dochód liczony średnio na gospodarstwo	46 452,6
Dochód liczony na 1 ha UR	1152,7

Źródło: obliczenia własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Ważnym czynnikiem decydującym o rozwoju agroturystyki w gospodarstwie rolnym jest wyposażenie w środki trwałe. Składają się na nie: ziemia, budynki mieszkalne, budynki gospodarskie, ciągniki i maszyny oraz stado podstawowe zwierząt. Średnia wartość środków trwałych wynosiła 2 367 181,5 PLN, a średnia wartość ziemi – 1 313 684,3 PLN, co daje 32 tys. PLN na 1 ha (tab. 6). Tak stosunkowo wysoka wartość wynika z tego, że agroturystyka rozwija się na obszarach o dużych walorach turystycznych, blisko jezior i innych atrakcji regionalnych. Budynki mieszkalne i gospodarcze w badanych gospodarstwach miały wysoką wartość, co może świadczyć o ich dobrym stanie technicznym. Ponadto gospodarstwa te

oprócz agroturystyki zajmowały się produkcją rolniczą, czego dowodzi dość wysoka wartość stada podstawowego. Sytuacja taka sprzyja dywersyfikacji źródeł dochodów w badanych gospodarstwach oraz umożliwia osiąganie lepszej sytuacji ekonomicznej rodzin rolniczych.

Tabela 6. Szacunkowa aktualna wartość środków trwałych badanych gospodarstw w 2008 r.

Wyszczególnienie	Wartość (w PLN)
Ziemia	1 313 684,3
Budynki mieszkalne	613 637,5
Budynki gospodarcze	300 765,6
Inne budynki	25 828,1
Ciągniki i maszyny	92 875,2
Stado podstawowe	20 390,8
Razem	2 367 181,5

Źródło: obliczenia własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Tabela 7. Obsada zwierząt

Wyszczególnienie	Na gospodarstwo (w sztukach)	Na 100 ha UR (w sztukach)
Strusie	0,6	1,5
Króliki	2,2	5,5
Kozy	1,5	3,7
Krowy mleczne	1,2	3,0
Krowy mięsne	0,9	2,2
Trzoda chlewna (tuczniki)	3,7	9,2
Maciory	0,5	1,2
Bydło opasowe	2,3	5,7
Cielęta	0,3	0,7
Konie	3,9	9,7
Kuce	0,4	1,0
Osły	0,1	0,2
Drób	6,2	15,4
Owce	0,2	0,5
Lamy	0,1	0,2
Bażanty	0,8	2,0

Źródło: obliczenia własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Obsada zwierząt w badanych gospodarstwach była zróżnicowana. Najwyższą zanotowano w przypadku drobiu (6,2 szt.), koni (3,9 szt.), trzody chlewnej (3,7 szt.) oraz bydła opasowego (2,3 szt.). Daje się jednak zauważyć, że w badanych gospodarstwach występowały zwierzęta, które podnosiły atrakcyjność produktu turystycznego, takie jak: bażanty, lamy, osły i kuce. Poprzez obecność tych zwierząt turyści mogą poznać gatunki nietypowe i egzotyczne. Koni najczęściej używano do prze-

jażdżek i jazdy konnej. Natomiast zadziwiające jest wykorzystanie strusi w agroturystyce – oferowano takie produkty, jak strusie jaja, mięso i pióra oraz organizowano przejażdżki na tych ptakach. Produkty pochodzące ze zwierząt hodowanych w badanych gospodarstwach często użytkowano, a turyści mieli okazję uczestniczyć w podstawowych pracach, takich jak żywienie zwierząt czy pomoc w pracach polowych.

Na utrzymanie pogłowia zwierząt gospodarskich w analizowanych gospodarstwach pozwalały duże zasoby łąk i pastwisk. Większość właścicieli wykorzystywała do produkcji pasze własne, udział zakupionych pasz był znikomy. Pozwoliło to na uzyskanie dużych oszczędności i osiąganie niskich kosztów produkcji zwierzęcej.

Badane gospodarstwa przewyższają pod względem rozwoju i wielkości obszaru typowe gospodarstwa rolne w Polsce, a działalność agroturystyczna przyczynia się do poprawy ich sytuacji ekonomicznej. Obecność różnych gatunków zwierząt umożliwia poszerzenie oferty turystycznej badanych gospodarstw.

4. Zakończenie

Sytuacja ekonomiczna badanych gospodarstw agroturystycznych przedstawiała się korzystnie. Zarówno średnia powierzchnia, jak i wartość ziemi była wyższa od średnich w kraju. Działalność agroturystyczna napotyka jednak liczne bariery, takie jak: krótki sezon turystyczny, słaba promocja regionu czy mała liczba klientów. Dlatego dalszy rozwój agroturystyki wymaga, aby zarówno gminy (zwłaszcza wiejskie), jak i same gospodarstwa agroturystyczne ponosiły nakłady na promocję środowiska naturalnego, zasobów, atrakcji turystycznych czy produktów turystycznych.

Badane gospodarstwa czerpią dochody ze sprzedaży produkcji roślinnej oraz agroturystyki. Ich właściciele chętnie sięgają po środki finansowe w postaci kredytów. Natomiast można zauważyć małe zainteresowanie funduszami unijnymi.

Agroturystyka na terenie województwa warmińsko-mazurskiego rozwija się dobrze, a główną tego przyczyną jest unikatowe w skali świata środowisko naturalne oraz bogata baza turystyczna i lokalowa.

Literatura

Bórawski P., *Finansowanie działań umożliwiających pozyskiwanie alternatywnych źródeł dochodów przez właścicieli gospodarstw*, „Acta Scientiarum Polonorum Oeconomia" 2010, nr 9 (3).

Ciepiela G.A., Jankowska J., Jankowski K., *Finansowanie gospodarstw agroturystycznych ze środków unijnych w województwie mazowieckim*, „Acta Scientiarum Polonorum Oeconomia" 2010, nr 9 (3).

Dębniewska M., Tkaczuk M., *Agroturystyka – koszty, ceny, efekty*, Poltext, Warszawa 1997.

Gołembski G. (red.), *Kompendium wiedzy o turystce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa – Poznań 2002.
Gotkiewicz W., *Społeczno-ekonomiczne uwarunkowania rozwoju agroturystyki na Warmii i Mazurach*, „Postępy Nauk Rolniczych" 1999, nr 6.
Krupińska W., *Uwarunkowania rozwoju agroturystyki w województwie zachodniopomorskim*, „Zeszyty Naukowe Akademii Rolniczej im. H. Kołłątaja w Krakowie", nr 402, Wydawnictwo Akademii Rolniczej w Krakowie, Kraków 2003.
Kurtyka I., *Agroturystyka jako forma przedsiębiorczości na terenie parku krajobrazowego Dolina Baryczy*, „Acta Scientiarum Polonioru Oeconomia" 2010, nr 9 (2).
Młynarczyk K., *Agroturystyka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Olsztyn 2002.
Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2002, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2003.
Roman M., *Szanse i bariery rozwoju agroturystyki w gminie Suchowola w opinii społeczności lokalnej*, „Roczniki Naukowe SERiA" 2010, t. XII, z. 5.
Sikora J., *Organizacja ruchu turystycznego na wsi*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1999.
Szabo B., *Rural Tourism as an Alternative Income Source for Rural Areas along the Hortobagy*, „Jahrbuch der Österreichischen Gesellschaft für Agrarökonomie" 2005, vol. 12.
Sznajder M., Przezbórska L., *Agroturystyka*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2006.
Wiatrak A.P., *Baza agroturystyczna w Polsce i uwarunkowania jej rozwoju*, „Zeszyty Naukowe Akademii Rolniczej im. H. Kołłątaja w Krakowie", nr 402, Wydawnictwo Akademii Rolniczej w Krakowie, Kraków 2003.
Wiatrak A.P., *Wpływ agroturystyki na zagospodarowanie terenów wiejskich*, „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej" 1996, nr 1.

ECONOMIC CONDITIONS OF AGROTOURISM FARM DEVELOPMENT BASED ON OWN RESEARCH

Summary: The survey was carried out in 32 farm in 2008 in Warmia and Mazury voivodeship. Particular attention was paid to farms specializing in agrotourism. Farmers pointed out barriers and factors determining profitability of alternative income sources. The economic situation of surveyed farms was investigated. The survey proved that the short tourism period was the biggest problem, but the main factor determining success in agrotourism was the specialization of activity. The surveyed farms are much larger than average farms in Poland and their economic situation is quite good. Agrotourism can be alternative income source in a farm.

Keywords: agrotourism, economic factors, barriers and chances.